

Szarka Evelin

„RELIGIÓN EN MI MANERA” – AZ ÚJ ÉVEZRED PROTESTANTIZMUSA KUBÁBAN

Kubát, a karibi szigetvilág legnagyobb államát központi földrajzi fekvése, valamint egyedülálló bel- és külpolitikai sajátosságai kivételes szerepre predesztinálják. A Fidel Castro vezetésével véghezvitt forradalom, és a szocialista, majd kommunista elemek felerősödése az amerikai befolyás megszűnését jelentette a szigeten: ezt követően teljesen önálló, szuverén aktorként lehetett jelen a nemzetközi politikában az egykori spanyol gyarmat. Az északi szomszéd, az Amerikai Egyesült Államok ellenérzése, egyre markánsabb bírálata, a *Comandante* rezsimével szemben hozott ellenlépések sorozata az embargó bevezetésében csúcsonodott ki.

Míg az Európai Unió és transzatlanti partnere főként a demokratikus átalakulás irányába mutató reformoktól és a nemzetközi nyitástól teszi függővé a kapcsolatok normalizálását, a Vatikán képes erőszakos és etikátlan lépések nélkül befolyásolni a karibi állam kormányát. II. János Pál pápa 1998-as, XVI. Benedek 2012-es és Ferenc pápa 2015-ös kubai útjának jelentősége, valamint a szigetszországban szolgáló katolikus vezetők szerepe egyértelműen kihívást jelent a wilsoni elveknek ellentmondó szankciókkal és egyenlőtlen alkukkal terhelt amerikai, valamint az USA és a posztkommunista tagállamok álláspontjára építő uniós Kuba-politika számára. Sőt, a katolikus egyház kiterjedt intézményrendszerével, mediatori szerepével, segélyprogramjaival, gazdasági és pénzügyi, valamint számítástechnikai ismereteket átadó képzéseivel az egyetlen, politikai hatalomra nem törő alternatív hatalmi rendszert testesíti meg a Raúl Castro-vezette államban.

Természetes, hogy máig a katolikusoké a legerősebb egyházi entitás, hiszen a kereszténység térhódítása kezdetben kizárólag a katolicizmus terjeszkedését jelentette: a holland kálvinisták és az anglikánok csak a reformáció európai elterjedése és megerősödése után juthattak szerephez Latin-Amerikában; itt is elsősorban brazil, jamaikai földeken, valamint Curaçáon és a Kis-Antillák szigetein.

Kuba területét Diego de Velázquez (1461/1466-1524) spanyol konkvisztádor hódította meg 1511-ben, hét várost alapított itt; és a kormányzója, majd az alkirálya lett az új területnek. A spanyol gyarmatosítást kísérő térítő misszióban elsősorban ferencesek, domonkosok és jezsuiták vettek részt, amelynek fontos részét képezte az indiánok szellemi és szociális nevelése, a *reducción*, miszerint a bennszülötteket csupán vissza kell vezetni az igaz hithez, amelyet ősidők óta ismernek, ám a sátán letérítette őket az igaz útról. Mivel az egyházi vezetők helyismeret híján nem érdeklődtek a sziget sorsa iránt, és a saját boldogulásukra helyezték a hangsúlyt, a szigorú európai dogmák alól felszabaduló, szabaderkölcsű papok elhanyagolták „nevelő” szerepüket az Újvilágban, a hívők földadományán cukrot és dohányt termesztettek, templomaikat az egyházi tizedből építették, és gyakran maguk is rabszolgákkal dolgoztattak. A kubai egyházellenesség kialakulása tehát nem csak és kizárólag Fidel Castróhoz és az ő ateista államberendezkedéséhez köthető. (Eördögh, 1998: 196-198)

A francia forradalom, a felvilágosodás hatása sem múlt el nyomtalanul a szigeten: a dekolonizációs hullám és a dogmatikus hit elutasítói friss, új gondolatokat közvetítettek. Volt, aki a spanyol uralom miatt erős szervezeti keretekkel rendelkező egyházra támaszkodva képzelte el az állam jövőjét, míg mások az „élősködő” papságot is meg kívánták fosztani a hatalmától, hogy egy új, a gyarmati múlttal teljesen leszámoló országot építse-

nek; ám az inkvizíció több szabadságharcost is a hatóságok kezére játszott, valamint eretnek szabadkőműves és a francia felvilágosodás idején született műveket égetett el máglyán. (Lavreckij, 1962: 150-155) A forrongó milióban a pozícióit és vagyonát féltő kubai papság belátta, hogy Spanyolországtól távol nem sok jóra számíthat, ha győz a kubai szabadságharc, ám késő volt megnyerni az európai uralom alól felszabaduló gyarmat lakosságát.

Sőt, a 20. század elején az egyház elvesztette a helyiek bizalmát kétes hírű magániskolái miatt, később pedig Batista diktatúrájának hallgatólagos elismerőjeként, majd Fidel Castro hatalomra kerülése után a magántulajdon védelmezőjeként a saját tevékenysége miatt pártoltak el mellőle támogatói és a gyülekezet jelentős része.

Spanyol gyarmatként mindig is a katolikus volt Kuba államvallása, ám a latin-amerikai országok között itt volt a leggyengébb az egyház hatalma, amelyet a fent már ismertetett okok és a konkvisztádorok kegyetlenkedései miatt növekvő antiklerikalizmus is sújtott. Bár a római katolikus egyház maradt a nép vezető tanítója, rohamosan terjedt a protestantizmus, és az afrikai vallási gyökerekhez is egyre többen tértek vissza.

Jóllehet Kuba hivatalosan marxista, tudományos szocialista elveken alapuló államnak nyilvánította magát, Fidel rezsime a közjóért lelkesedő és az individualista célokat háttérbe szorító embertípust nevelt ki, amely egybevágott az egyház világnézetével (Mesa-Lago, 1989: 14). Ráadásul Castro államával egyre több latin-amerikai ország kooperált, a rendszer legitimitációja magas volt, így a katolikus és több protestáns egyház is belátta, hogy már nem Európára korlátozódik hittérítő szerepe, hanem más kontinensekre is kiterjed. Ennek szellemében 1969-ben nyilatkozatot adtak ki a kubai egyházi vezetők, amelyben a híveket a rendszer támogatására szólították fel: amelynek a feltétlen szeretetben, a Krisztushoz való hűségben, valamint a jóba és az embertársaik iránti bizalomba vetett hitben kell megnyilvánulnia.

Az 1980-as évekig az egyházak és vallási csoportosulások tartományi regisztrációja, valamint a vallási intézmények és szerveződések ellenőrzése a Belügyminisztérium hatásköre volt: a gyülekezetek által szervezett rendezvényeket, összejöveteleket csak írásos engedéllyel tarthatták meg.¹ Mivel a katolikus püspökök belátták, hogy a hívek számának csökkenését meg kell állítani, kiváltságokhoz és előnyökhöz pedig csak a kormánnyal együttműködve juthatnak, apró lépéseket tettek a vezetés felé. E közeledés elsősorban a retorikában nyilvánult meg: a szocializmus egészségügy és oktatás területén tett erőfeszítéseit és kiemelkedő eredményeit méltatták.

Fidel Castro a szovjet reformfolyamat országára gyakorolt kedvezőtlen hatásaitól tartva új, nemzetközi téren is elismert és erős szövetségeseket keresett, akik politikai téren nem jelentettek veszélyt a rendszerre nézve, ezért fokozatosan az egyházak felé fordult. Így 1984-ben a *Comandante* az amerikai jogi aktivista és baptista tiszteletes, Jesse Jackson látogatása alkalmából részt vett egy, az országos tévéadón is közvetített istentiszteleten, majd egy évvel később tizennégy katolikus és protestáns vezetővel tárgyalt, valamint kiemelte a belügy alól a vallási ügyekért felelős hivatalt és független intézménnyé nyilvánította azt. Külföldi papok és apácák kaptak kubai vízumot, egyre több kétoldalú találkozóra került sor a párt és az egyház vezetése között, majd 1986-ban megtartották a forradalom idején az első Katolikus Kongresszust a fővárosban. (Quigley, 1990; Alva, 2002) Az egyházak felé tett gesztusként a IV. pártkongresszuson határoztak a hívők felvételéről a

¹ Az utóbbi években ritkán tagadják meg egyházaktól a fenti jogukat. A szocializmus eszméire veszélyt jelentő eseményekre a párt minden esetben küld megfigyelőt.

Kommunista Pártba, illetve egy évvel később, 1992-ben az 1976-os alkotmány módosítása deklarálta: Kuba szekuláris állam, a tudományos materializmusra vonatkozó cikkelyt törölték az alapidokumentumból, a 42. cikkelyben pedig megtiltották a vallási alapon történő diszkrimináció bármely formáját.

Az enyhülő légkörben ugrásszerűen megnőtt a keresztelkedni kívánók száma, az egyházak egyre több hívet szereztek; a belföldi és a nemzetközi nyomás hatására új területeket nyitottak meg az egyházak előtt Kubában: a vallásos rádió- és tévéműsorok garantálása mellett egyre több humanitárius segély beáramlását segítették elő az egyházi csatornákon keresztül, amelyből az egész kubai nép profitált.

Egyre növekvő és erősödő protestáns jelenlét

A kubaiak alig 5%-a tartozik valamely nem katolikus vagy protestáns egyházhoz; a szigeten reformátusok, evangélikusok, baptisták, pümkösdisták, episzkopálisok, adventisták, metodisták, kvékerek, mormonok, görög és orosz ortodoxok, Jehova Tanúi, muszlim hitűek, zsidók és buddhisták is élnek. A körülbelül kétezer kis egyház, kongregáció és *casas-culto*² közel felét 1992 után alapították³, amikor Kubát az alkotmánymódosítás ateista államból szekuláris jellegűvé nyilvánította: a váltást követő öt évben 400 ezer főre nőtt az istentiszteletre rendszeresen járó protestáns hívők száma (Swarns, 1998).

A katolikus mellett a mai napig a protestáns egyházak a legerősebbek Kubában, ugyanis – egyházi előljárók és kutatók szerint – szimpatikusabbak voltak a forradalmat követően, mint a katolikus egyház; mivel kisebbek és kevésbé szervezettek voltak, valamint a hitbéli kérdésekre koncentráltak a politika helyett. A metodisták és a baptisták ráadásul a sziget leggyéribben lakott, szegény vidékein végeztek térítő és karitatív munkát, ahol később Fidel Castro is ambiciózus programba kezdett az egyenlőtlenségek felszámolása és az életszínvonal javítása érdekében. A missziókban egyre több kubai születésű hittérítő vett részt, szemben a spanyolok egyházával, amely antikommunista propagandájával és európai papjaival sokak szemében a gazdagok és a kiváltságosak egyháza volt. Sőt, utóbbi öndefiníciója ebben az időben negatív jelleget mutatott: a rendszerrel szemben határozta meg magát ahelyett, hogy valamilyen nemes ügy érdekében, például a rászoruló gyámolításáért munkálkodott volna. A spanyol uralom alatt és után meggyengült, korruptnak bélyegzett, túl hierarchikus és dogmatikus katolikus egyház sok hívet veszített el az Egyesült Államokba irányuló migráció miatt: elsősorban az európai telepesek és bevándorlók leszármazottai, a fehérbőrű közép- és felsőosztály tagjai hagyták el az országot Fidel Castro hatalomra kerülése után. Bár egy 1956-os felmérés szerint a lakosság több mint kilenczede egyáltalán nem járt templomba, kicsivel többen nyilatkozták azt, hogy hisznek isten létezésében, és közel négyötödük katolikusnak vagy protestánsnak vallotta magát (Chambers, 2005).

² Jelentése házi templom. Kis, vallási célból létrejött közösségek összejövetei helyét, általában magánházakat jelent. Elegendő templom hiányában jöttek létre, az 1990-es évek reformjainak köszönhetően számuk háromezerre nőtt.

³ A legnagyobb növekedést az evangélikus hiten alapuló vagy azt megújító közösségek könyvelhették el: öt év alatt 718 új kongregációt jegyeztek be hivatalosan (Castro, 2012: 89).

Jóllehet már a gyarmati időkben érkeztek protestáns bevándorlók a szigetre, és 1741-ben, a „Jenkins füle” háború alatt brit részről⁴ került sor az első protestáns istentiszteletre kubai földön; a spanyol gyarmat katolikus államvallása és a vonzó alternatívát nyújtó, a katolicizmussal vegyülő *santería* mellett számottevően nem növekedett a protestánsok száma Kubában. Később is inkább a sziget keleti, kevésbé fejlett régióiban nyert meg magának híveket a protestantizmus, hiszen sem a katolikus egyház, sem a kormány nem fordított nagy figyelmet az elmaradott, nehezen megközelíthető vidékekre, továbbá a spanyol–amerikai harcok miatt érkező amerikai katonák és a térítő missziók is elsősorban a „még formálható, új” földön tevékenykedtek. Az északi baptisták Orientében, a déliek Pinar del Rióban, az episzkopálisok Matanzas tartományban, a kvékerek és a metodisták keleten, míg a presbiteriánusok és a kongregacionalisták nyugaton nyertek teret (Gott, 2012).

A függetlenség kivívását követően az Egyesült Államok gazdasági befolyásával egymást erősítve vettek részt a modernizációs folyamatokban, iskolákat alapítottak, majd az 1940-es alkotmány által laikusnak nevezett kubai államban a szabad vallásgyakorlásnak és az állam–egyház elválasztásának köszönhetően megerősödtek: egyre több folyóiratot, újságot és magazint alapítottak, rádióadókat üzemeltettek. 1941-ben alakult meg az Evangélikus Egyházak Kubai Tanácsa (*Concilio Cubano de Iglesias Evangélicas*), egy évtizeddel később pedig az Episzkopális Egyház (*Iglesia Episcopal*).

Kezdetben jó amerikai gazdasági és intézményi kapcsolataik ellenére anyagilag is támogatták a *Comandantét*, ugyanis Fidel ígéretet tett az erkölcsöt romboló iparágak: a kaszinók és a prostitúció, valamint a korrupció felszámolására. Az ökumenikus párbeszéd nem volt elég erős, ugyanis a protestánsok mindig is közelebb álltak a forradalomhoz, mint a katolikusok, sőt, a Hetednap Adventisták közül sokan tevélegesen is segítették a Sierra Maestrában rejtőzködő forradalmárokat: Fidel Castro hatalomra kerülésétől stabilitást és egy átlátható politikai és gazdasági rendszer megteremtését várták. (Noble–Rizzo, 2005: 24)

Ekkor egyes becslések szerint körülbelül 250 ezren lehettek a kubai protestánsok, ám az 1960-as évek vallásüldözése miatt kezdődő tisztogatások, valamint az állam egyházakat elítélő magatartása miatt számuk tizenöt-húsz év alatt az ötödére csökkent. Mivel az egyházak nem készültek fel egy ekkora horderejű, komplex politikai, gazdasági és társadalmi változásra, nem tudták hatékonyan megvédeni vagyonukat és teológiájuk tanait.

Bár az 1940-es években sikeres Keresztényszocialista Mozgalom (*Movimiento Social Cristiano*) próbálták újraéleszteni, hogy Fidel Castro rendszerének ideológiai és politikai alternatíváját nyújtsa, a kísérlet kudarcba fulladt, ahogyan a *Nueva Teología Cubana* (NTC)⁵ új teológiai ökumenikus kezdeményezés is, amely a kubai szocializmus adta keretek között próbálta meg értelmezni a vallási kérdéseket, és teret kívánt nyerni a keresz-

⁴ A konfliktusokkal terhelt időszakban mindössze néhány évig tartózkodtak a britek Kuba földjén. Az úgynevezett „Jenkins füle” háború (*Guerra del Asiento*) az 1739-48 közötti fegyveres konfliktus Spanyolország és Nagy-Britannia között. Az utrechti béke értelmében (1713) Nagy-Britannia harminc évre kapott *asiento*-jogot (határozott mennyiségű áru és ötezer rabszolga szállítására évente a gyarmatokra), ám más termékekkel nem kereskedhetett az észak-amerikai spanyol gyarmatokon, ezt pedig igyekeztek kihasználni a csempészek. A brit-spanyol háborút (1727-29) követő sevillai egyezményben a britek vállalták, hogy az *asientót* ellenőrzendő spanyol katonák léphetnek a brit hajókra. Jenkins kapitány azt állította, hogy egy ilyen ellenőrzéskor egy spanyol katona levágta a fülét: ez volt a háborút kirobbantó incidens. Az aacheni békét követően a britek felhagytak a spanyol gyarmatok meghódításával.

⁵ Az NTC-ről bővebben lásd Berges–Cardenas 1995-ös tanulmányát.

t3ny gondolatnak. Azonban sem az egyh3z 3s az 3llam 3les elv3laszt3s3nak a h3vei, sem a kereszt3ny konzervat3v k3r3k nem 3dv3z3lt3k a vall3s 3s egyh3z szerep3nek 3jra3rtelmez3s3t: a szocializmussal val3 szimb3i3zist elfogadhatatlannak tartott3k.

K3z3s c3lok 3s az 3sszefog3s hi3ny3ban a protest3ns felekezetek maguk is felel3snek 3reztek magukat hitk3zs3geik meggyeng3l3s3ert. 1966-ban Arrastia tiszteletes 3gy nyilatkozott: „*Nek3nk, protest3nsoknak nem volt programunk. Fidelet akartuk, hogy megszabaduljunk Batist3t3l. Majd visszat3rt3nk a h3tk3znapokhoz, a sz3k 3rtelembe vett evangeliz3ci3hoz.*” (Chambers, 2005)

A kubai vezet3s 1971-ben, az Els3 Nemzeti Oktat3si 3s Kultur3lis Kongresszus3n vizsg3lta meg el3sz3r az egyes egyh3zak, szekt3k 3s vall3si csoportok viselked3s3t; 3s d3nt3tt az „ellenreakci3” csoportok elleni harc sz3ks3gess3g3r3l, valamint olyan szabadid3s 3s kultur3lis rendezv3nyek szervez3s3r3l, amelyek kiv3lthatt3k az egyh3zi esem3nyeket 3s vall3si c3l3 3sszej3veteleket. A katolikusok 3s a protest3ns egyh3zak a paps3g 3tnevel3 t3borokba k3ld3s3t, iskol3ik bez3rat3s3t, Bibli3ik elkobz3s3t k3vet3en kevésb3 voltak akt3vak; a kongresszust k3vet3 3vekben elz3rk3ztak a politikai v3lem3nynyilv3n3t3st3l. Egyh3zaik alapt3telei sem id3ztek el3 rendszerellenes magatart3st⁶, 3z3rt a fenti int3zked3sek els3sorban szekt3kat 3s m3s felekezeteket, els3sorban az adventist3kat 3s Jehova Tan3it 3rintettek. El3bbiek k3pviselei3t3l p3ld3ul megtagadt3k a jogot, hogy r3szt vegyenek a hetednap3 adventist3k amerikai 3s vil3gkonferenci3in, t3bbek k3z3tt Jamaic3ban 3s Ausztri3ban. A t3mogat3 k3zeg hi3ny3ban 1976-ra m3r csup3n a lakoss3g 2%-a vallotta mag3t kereszt3nynek (Chambers, 2005).

B3r sok hely3tt protest3nsokk3nt hivatkoznak Jehova Tan3ira (*Watch Tower Society*), sem a reform3tus, sem az evang3likus egyh3zak nem fogadj3k be a felekezetet maguk k3z3, 3s az sem kív3n az el3bbiekhez tartozni alapvet3 hitt3teleik k3l3nb3z3s3ge miatt. Sz3muk a m3sodik vil3gh3bor3t k3vet3en 3s a Fidel Castro hatalomra ker3l3s3t megelőz3 3vekben n3tt n3h3ny sz3z f3r3l t3bb t3ezerre. A protest3nsokkal kialakult konfliktus f3 oka a hivatalos 3ll3spont szerint, hogy Jehova Tan3i megtagadt3k a katonai szolg3latot, illetve „nem mutattak kell3 tiszteletet” Kuba 3j vezet3je ir3nt. A lelk3szek 3gy 3reztek, csak id3 k3rd3se, hogy mikor illetik az egyh3zukat koholt v3dakkal, amelyek alapot adhatnak a gy3lekezetek vagyon3nak elkobz3s3hoz 3s az 3ld3ztet3shez.⁷ Az 1964-ben bevezetett 3ltal3nos hadk3telezettség 3ltal el33rt fegyveres szolg3lat megtagad3sa miatt h3romsz3z f3rf3t h3rom 3v let3ltend3 szabads3gveszt3sre 3t3ltek, m3g m3sokat 3z3rt z3rtak b3rt3nbe, mert nem tisztelegtek a kubai nemzeti lobog3 el3tt, nem 3nekelt3k a himnusz3t, gyermekeik pedig nem vettek r3sz3t az iskolai „hazafias feladatokban”. 3ket egy id3 ut3n el kellett k3l3n3teni, mert m3g a cellat3rsaikat is pr3b3l3tk meg t3r3teni. (Calzon, 1976: 13-14) A kubai vezet3s soha nem ismerte el hivatalosan a felekezetet; s3t, 1974-ben betiltott3k a mozg3lmat. A marieli kik3t3ny3t3sakor h3romezren hagyt3k el a sziget3t (Clark, 1985: 86), 3m az 1990-as 3vekre m3g 30 ezren Kub3ban maradtak (Ramos, 1989: 143), sz3muk pedig 3z3ta is folyamatosan n3. 1994-ben t3bb, politikai b3n3k3rt fogva tartott Jehova Tan3ija kapott amneszti3t. Ezut3n irod3t nyithattak a f3v3rosban, 3s enged3lyt kaptak vall3sos rendezv3nyek tart3s3ra hasonl3 felt3telekkel, mint a szigeten m3k3d3

⁶ Itt a hitb3li elvek 3s vall3si alaptanok h3tk3znap3 alkalmaz3s3r3l van sz3.

⁷ Noble Alexander 3rja visszaeml3kez3seiben, hogy a *Jelen3sek k3nyv3nek* fenevadj3r3l pr3dik3l3 lelk3szeket agit3tork3nt b3lyegezt3k meg, mivel Fidel Castr3t *caball3nak* (l3nak) bec3zt3k, 3s 3gy v3lt3k, hogy r3la, mag3r3l az 3rd3gr3l sz3lnak a p3ldabesz3dek. (Noble–Rizzo, 2005: 26)

többi felekezett⁸. A kubai vezetéssel kölcsönösen tiszteletben tartják egymást: előbbi a vallás szabad gyakorlása érdekében biztosítja számukra a jogaikat, míg Jehova Tanúi hitük előírásai szerint tiszteletet tanúsítanak az állam képviselői és a fennálló politikai berendezkedés iránt. Napjainkban körülbelül 95 ezer főt számlál a Jehova Tanúi felekezete Kubában; nagy – és egyre növekvő számuk miatt megkerülhetetlen – csoportot fognak képezni a társadalomban. Politikai karriert valószínűsíthetően nem fognak építeni, ugyanis hitük alaptétele, hogy semlegesek maradnak politikai ügyekben, ám a New York-i székhelyű mozgalom a gyors terjedésének köszönhetően az amerikai befolyást erősíti a szigeten.

Emellett számos, szoros nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező kisebb egyház és vallási csoport alakult meg vagy kapott működési engedélyt az elmúlt évtizedekben Kubában.

Raúl Castro 2008-ban részt vett az első kubai orosz ortodox templom felszentelési ceremóniáján, kabinetje pedig 2013-ban engedélyt adott a kubai morva egyház bejegyzésére. A kubaiak körében népszerűek még a mormon hittérítők, akik elsősorban fiatal, spanyolajkú, vagy a spanyol nyelvet is anyanyelvi szinten beszélő amerikaiak.

A Kubai Iszlám Egyesületet 2007-ben alapították, bár már évtizedekkel azt megelőzően is működhetek kötetlenebb formában; vallási rítusaikat tartják, igaz, mecset még nem épült a szigeten. A több ezer kubai és külföldi diákként a szigeten élő muszlim hívó együttműködik más vallási közösségekkel, kölcsönösen tiszteletben tartják egymást: a Kubában szokásos toleranciát és békés egymás mellett élés gyakorlatát a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadás után kezdődött negatív nemzetközi kampányok sem törtek meg. (González Delgado, 2012)

Az USCIRF (az Egyesült Államok Nemzetközi Vallásszabadságért Felelős Bizottsága) jelentéseiben rendszeresen beszámol a szekták és kis egyházak, felekezetek vezetőit, papjait, hittérítőit (elsősorban pünkösdistákat, Jehova Tanúit) ért támadásokról, amelyek általában fizikai bántalmazást jelentenek. 2011-ben például több olyan esetet regisztráltak, amikor egy buszmegállóban tartott prédikáció után letartóztatták, és több órán át fogva tartották a pásztorokat. Az Új Apostoli Reformáció kis közösségét fenyegetéssel, pénzbüntetéssel, intézményeik bezárásával és zaklatással próbálják meg eltéríteni azon szándékuktól, hogy a Kubai Egyházak Tanácsának, a kubai kormány által elismert protestáns ernyőszervezetnek⁹ a tagjait is megnyerjék a saját hitüknek.

Ugyanilyen bánásmódra számíthatnak a baptisták, főként a *Convención Bautista de Cuba Occidental*, amely támogatja a demokratikus mozgalmak aktivistáit, valamint nem tesz eleget a kormányzati előírásnak, miszerint egyszemélyes vezetőt nevezzenek ki a gyülekezet élére, ne egy testületet. A baptizmus kubai változatától nem idegen a társadalmi szerepvállalás, a politikai mozgalmak segítése: kialakulása is egy ilyen eseményhez köthető, hiszen az első baptisták a tízéves háború (1868-78) szabadságharcosaiból lettek, akik a spanyol retorziótól tartva Amerikába menekültek, majd néhány év múlva hazatérve Alberto J. Díaz vezetésével független kongregációt alapítottak Havannában. Díaz munkáját az Amerikából érkező baptista hittérítő misszió vette át szervezettebb formában (Morris, 2011: 1-6).

⁸ Például előzetes gyülekezési engedély kérése az illetékes hatóságtól.

⁹ A börtön és az üldöztetés összefogásra sarkallta a keresztényeket, ezért előbbi jogutódjaként számos névváltozás után 1995-ben jött létre a Kubai Egyházak Tanácsa, amely ma is a protestáns egyházak legnagyobb gyűjtőszervezete Kubában.

Az említett nyugati baptista szervezet tizen3tezer h3vet sz3ml3l, a keleti t3bb mint 25 ezret, a m3sik kett3 pedig 3sszesen h3t-nyolcezer taggal rendelkezik. A k3t kisebb 3s a nagy nyugati szervezet 2013 3ta sikeres Facebook-oldalt m3k3d3t, amelynek t3bb sz3z k3vet3je van. Sikeresen mozg3s3tanak t3megeket, 3s a t3bbi kubai baptista csoporttal¹⁰, valamint az Egyes3lt 3llamokban m3k3d3 baptista k3z3ss3gekkel is j3 viszonyt 3polnak.

Ha a baptista felekezetek h3veit egy3ttesen n3zz3k, a katolikus mellett az egyik legnagyobb egyh3zr3l van sz3, 3gy a hatalmon l3v3 kommunista p3rtnak rendk3v3l fontos ellen3riznie azt, hogy milyen a tagok politikai orient3ci3ja, mi 3s hogyan befoly3solja a gondolkod3sm3d3jukat. Teh3t megadj3k a vall3sszabads3got, de csak bizonyos kereteken bel3l, am3g az a rendszer ideol3gi3j3t nem s3rti, 3s am3g inkább hitb3li k3rd3sekkel, a kubaiak mor3lj3nak er3s3t3s3vel, vall3si 3s kultur3lis 3sszej3vetelek szervez3s3vel, okt3t3ssal foglalkozik.

Az okt3t3st 3s a szolidarit3st hangs3lyozza az 1987-ben Havann3ban alap3tott Martin Luther King Junior Eml3kk3zpontot 3zemeltet3 (Centro Memorial Martin Luther King, Jr.) civil szervezet is, amely az Egyes3lt 3llamokban m3k3d3, els3sorban afroamerikai sz3rmaz3s3 h3veket t3m3r3t3 csoportok mint3j3ra j3tt l3tre a Kubai Egyh3zak Tan3cs3nak a t3mogat3s3val, miut3n az 1970-es 3vekben Raul Su3rez vezet3s3vel szak3tott a kubai d3li baptista szervezettel, 3s baptista k3z3ss3g3kben n3k is lelkip3sztorokk3 v3lhattak. N3pszer3s3g3k3t j3l mutatja, hogy Su3rezt 1992-ben a presbiter3nus Sergio Arc3vel egy3tt nemzetgy3l3si tagg3 v3lasztott3k: a Fidel-3ra kezdete 3ta nem volt p3lda arra, hogy vall3si vezet3 vagy lelkip3sztor lehessen k3pvisel3 az ANPP¹¹-ben.

A k3zpont napjainkban gy3gy3szeroszt3si 3s AIDS-megel3z3si kamp3nyokat szervez, a brazil pedag3gus–kut3t3 Paulo Freire¹² eszm3i alapj3n speci3lis, gyakorlatias okt3t3si programokat ind3t, lak3s3p3t3si kamp3nyt folytat Pogolottiban, a hurrik3nk3rokat k3z3ss3gi akci3k ind3t3s3val igyekszik enyh3teni, valamint szoros3n egy3ttm3k3dik a *Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra* (F3ldtulajdon N3lk3li Mez3gazdas3gi Munk3sok Mozgalma) t3rsadalmi–politikai, agr3rreformok3rt k3zd3 brazil mozgalommal is. Mag3ra t3rsadalmi szerepl3k3nt, de nem f3szerepl3k3nt tekint, amely „felel3s a val3s3g megv3ltoztat3s33rt” (Gonz3lez Delgado, 2013). *Camino*s nev3 kiad3ja nem csup3n vall3si t3rgy3 m3veket ad ki, hanem reg3nyeket, versesk3teteket 3s albumokat is. Dial3gusra v3l3 nyitotts3g3t j3l p3ld3zza, hogy egy3ttm3k3dik a korm3ny 3ltal t3mogatott civil kezdem3nyez3sekkel, amelyek a lak3k3rnyezet jav3t3s3n f3radoznak, illetve sz3vesen l3t vend3g3l k3lf3ldi „3rdekl3d3ket” is, akiket hitb3li meggy3z3d3s3kre v3l3 tekintet n3lk3l t3j3koz3tat a tev3kenys3g3r3l, 3s igyekszik 3ket megnyerni az 3gy3nek (Simon–van Gelder, 2007).

K3z3ss3gi jelleg3b3l fakad3n n3pszer3 a p3nk3sdista mozgalom is, amely az istentiszteletek 3s a k3z3s ima mellett mag3nh3zakn3l is tart 3sszej3veteleket, amelyeken a hit szem3lyes megtapasztal3s3nak fontoss3g3t hangs3lyozza, el3t3rbe helyezi a gy3gy3t3st, a

¹⁰ 3sszesen n3gy nagy k3z3ss3g van a szigeten: *Convenci3n Bautista de Cuba Oriental*, *Convenci3n Bautista de Cuba Occidental*, *Convenci3n Bautista Libre de Cuba*, *Fraternidad de Iglesias Bautistas*.

¹¹ Kuba egykamar3s parlamentje, a N3phatalmi Nemzeti Gy3l3s (*Asamblea Nacional de Poder Popular*).

¹² Paulo Freire (1921–1997) brazil pedag3gus, filoz3f3s 3s 3r3, legh3resebb m3ve a *Pedagogia do Oprimido* (1970), az Elnyomottak pedag3gi3ja. Olvasat3ban az okt3t3si folyamat soha nem semleges, k3rnyezet3t3l elhat3rolt. A tanul3, az „elnyomott f3l” csak 3gy szabadulhat fel, ha passz3v befogad3b3l akt3v r3sztvev3j3v3 v3lik az interakci3nak, 3s visszajelz3seivel maga is form3lja a kontextust.

testi–lelki megújulást és az egészséget, közösen nevetnek. Ez a lazább szerveződésű, mégis szilárd erkölcsi alapokat és a csoporthoz tartozás érzését adó gyülekezet közel áll a kubai emberek életszemléletéhez, mindennapjaihoz.

Még az amerikai USCIRF ellenőrző bizottságai is arról számolnak be, hogy az utóbbi években nagyobb teret kaptak az egyházak Kubában. A karitatív és humanitárius tevékenység nemcsak a szegények, idősek, gyermekek és rászorulók támogatását jelenti szer- te az országban; hanem egyre többször tarthatnak misét, istentiszteletet vagy közös imát a börtönökben; és szélesedett azoknak a politikailag érzékeny témáknak köre, amelyeket megvitathatnak az egyházi összejöveteleken a jelenlévők.

A katolikus egyház mellett a 22 egyházat és 12 ökumenikus mozgalmat tömörítő Ku- bai Egyházak Tanácsa is kapott vasárnapi műsoridőt az állami médiában. A tanács az 1992-ben kidolgozott ambiciózus, fenntartható fejlődést támogató programjának (*Pro- grama de Desarrollo Sostenible del Consejo de Iglesias*) húszéves évfordulóján a régi célokat új, a globalizáció korában megjelenő kihívásokra adandó közös válaszokkal egé- szítette ki. Az ökumenikus párbeszéd, a környezet védelmében, az élelmiszerbiztonságon kívül az alternatív mezőgazdasági módszerek és energiaforrások feltérképezését jelölték meg fő célként a térítő és oktatómunka mellett. Az új évezredben kiemelt jelentőséget kapott a klímaváltozás káros hatásainak csökkentése, valamint a nők, az idősek és a sze- gények védelme, a társadalmi egyenlőség megteremtésében betöltött szerep egy szélesebb nemzetközi együttműködés kontextusában. (EcuRed.cu, 2014) A programok megvalósi- tásában a kis, helyi önszervező csoportok önkéntes munkájára, valamint Németország, Kanada, Spanyolország, az Egyesült Államok, Belgium, Svájc és Nagy-Britannia segítsé- gére számíthatnak. (Massón Sena, 2008: 287-289)

164

Jól látható tehát, hogy a vallási szervezetek tevékenységének köre egyre szélesebb, már nem csupán hittérítésre, szertartások tartására és karitatív tevékenységre korlátozó- dik. Társadalmi szerepüket a kormány is felismerte, ezért igyekszik energiát fektetni az együttes erővel megvalósítható programokba: így az átlagemberek körében is népszerűb- bé válik, az egyházak és a hitközösségek pedig nyitottak feléje, a békés egymás mellett élés és a kooperáció reményében nem szítanak feszültséget az állami intézmények és a vallási csoportok között. Erre pedig óriási szüksége van a kubai vezetésnek, ugyanis az egyházak külföldi testvérszervezetei főleg Amerikában és német hatásra igyekeznek nyomást gyakorolni kubai társaikra, hogy biztosítsanak helyet az önszerveződéshez, és teret a nyilvános vitához a civil szervezeteknek, a kormány potenciális ellenzékének, az illegálisba kényszerült politikai ellenfeleknek.

Németország aktivitása kivételesnek tűnhet ez ügyben, ám érthető, ha ismerjük a mi- ami kutatóintézetek, egyetemek¹³ és az ott élő disszidensek civil szervezetei¹⁴ által szer- vezett rendezvények egyik fő témáját és jellegét. Ez a megbékélés és a (rendszer)változás, amely egyik iskolapéldájának tekintik az 1990-es német újraegyesítést. A 2013-as konfe- rencián Günter Nooke (1959-) német emberjogi aktivista és politikus a Kubában működő egyházak kötelességének nevezte a civileknek való segítségnyújtást, ahogyan a lutherá- nus lelkészek „tetőt adtak” a *Stasi* által üldözött nem-kormányzati szervezetek feje fölé a Német Demokratikus Köztársaságban.

¹³ Például az *Institute for Cuban and Cuban-American Studies*, a *University of Miami*, a *Cuban Research Institute*, a *Florida International University*, a *Miami Dade College* stb.

¹⁴ Például a *Cuba Study Group* non-profit szervezet, amelyet a republikánus Tomas Bilbao és Carlos A. Saladrigas üzletember vezet.

Mivel a kis egyházak, vagy a vezetés által nem elismert szekták és vallási szervezetek anyagi lehetőségei korlátozottak a Castro-rezsimben, a külföldi segítséget élvező csoportok könnyen megerősödhetnek, főként abban az esetben, ha a partnerek és testvérszervezetek tevékenységét a „küldő” állam is tiszteletben tartja vagy szabályozásával segíti.

2011-ben az USA is tett egy lépést ebbe az irányba: ebben az évben Barack Obama elnök szélesítette azon amerikai állampolgárok körét, akik Kubába utazhatnak, így kulturális közösségek, iskolai csoportok, és vallási szervezetek tagjai is meglátogathatják a szigetet. Utóbbiak utazási könnyítését kiegészíti a rendelkezés, miszerint szabadon küldhetnek az Egyesült Államokból anyagi támogatást a karibi államban működő egyházaknak és felekezeteknek. (USCIRF, 2011: 225-226)

Így térítő misszióik sikeresebbek lehetnek azáltal, hogy változatosabb kikapcsolódási és tanulási lehetőségeket, szabadidős és kulturális programokat, vagy akár egészségügyi ellátást biztosítanak a hívők számára, főleg a gazdaságilag fejletlenebb mezőgazdasági régiókban. Ilyen esetekben a térítés sikere nem feltétlenül a lakosság tudatlanságát jelzi: a kubaiak nagy része művelt, tanult ember, viszont a bizonytalan gazdasági helyzet és az alacsony fizetések miatt sokan kilátástalannak látják helyzetüket, és szívesebben fordulnak az olyan szekták felé, amelyek szebb és gazdagabb jövőt ígérnek nekik. A protestáns tiszteletesek nagy része ráadásul már kubai születésű a katolikus egyházzal ellentétben, ahol a papság fele még mindig külföldről érkezik¹⁵, így könnyebben szót értenek a honfitársaikkal, jobban átérzik helyzetüket, osztoznak mindennapi gondjaikban: nem pedig kívülállóként próbálnak segíteni nekik.

Új vallási mozgalmak és közösségi formák

165

A fentiekén kívül van Latin-Amerikában egy olyan, egyre népszerűbb különleges közösségi forma, amely a protestáns, sokszínű, ám szervezett egyházakra is veszélyt jelenthet és a hívek számának csökkenését eredményezheti; ugyanakkor elképzelhető, hogy a jövőben éppen azokat erősíti: a *comunidad eclesial de base* (CEB). Ezek a kis dinamikus közösségek az eklézsia olyan egységei, amelyeknek közös pontja a Biblia tanulmányozása, szövegének értelmezése, az abban foglalt tanítások alapján élt élet folytatása, és a szolidaritáson alapuló társadalmi programok indítása.

Bár az egyházak latin-amerikai helyzetét kutató szakemberek többsége (például Hewitt, 1991; Levine, 2007) katolikus közösségeket ért a CEB alatt, a *comunidad eclesial de base* jellemzői alapján e gyűjtőfogalom más keresztény, ám nem katolikus csoportokat is jelölhet. Mivel Kubában számos kis protestáns közösség alakult az elmúlt években hasonló céllal, a tanulmányomban szélesebb értelemben használom a fogalmat: minden keresztény, a Bibliát tanulmányozó önszerveződő csoportot a CEB kategóriájába sorolok.

A kubai katolikus egyház a hozzá kötődő katolikus csoportokat a „*részvétel és az élet közösségeinek*” nevezi (*Comunidades de Participación y de Vida* –CPV). (Vital, 2014) Üdvözli jelenlétüket a templom nélküli kis falvakban, a gyéren lakott hegyvidéken, hiszen keresztény értékekre nevelnek, valamint olyan stabil közösségi háttérrel biztosítanak

¹⁵ 1998-as adat (Rifkin, 1998). Bár friss adat nem áll rendelkezésre ezzel kapcsolatosan, a tendencia azt mutatja, hogy egyre több kubai pap áll az egyház szolgálatába. Az utánpótlást az új, helyi egyházi iskolákkal igyekeznek biztosítani.

a híveknek, amelyet az egyház – többek között – intézményi szigora miatt¹⁶ vagy anyagi lehetőségeinek híján nem képes az adott területen megvalósítani. Mivel ezek mindegyike keresztény csoport, hidat teremthetnek a katolikusok és a protestánsok között, elősegíthetik az együttműködésüket, a vallások közötti tolerancia erősítését. A veszélyt éppen kötetlen jellegük jelenti az egyházakra nézve, hiszen laza szerveződéseik általában nem tagozódnak be egyetlen egyházi hierarchiába sem, azokon kívül állnak, így nem kötelező azonosulni azok hittételeivel és akár szembe is mehetnek bizonyos dogmákkal.

Olyan jelentős társadalmi tőkét képviselő kis vallásos csoportok ezek, amelyek intézményi kötöttségek nélkül a politikai életben is nagyobb szerepet vállalhatnak, így sajátos, közös hiten alapuló laza szerveződéseikből könnyen civil szervezetekké alakulhatnak, *bottom-up* mozgalmak elindítójává válhatnak, és akár egy szélesebb társadalmi összefogás megteremtésével alternatív pártokat, ellenzéki erőt képviselhetnek egy demokratikus átalakulás esetén. Utóbbi a köztük lévő földrajzi távolságok, különböző prioritásaik és problémáik miatt az elkövetkező év(tized)ekben nehezen elképzelhető, ám helyi szinten magukban hordozzák az önszerveződő, államtól és piactól elkülönülő kubai civil társadalom csíráit.

A Kubában működő vallási csoportokat vizsgálva a fogalmi keretek tisztázása végett ki kell térni egy másik, a szigeten elterjedt jelenségre: az 1980-as évektől megerősödő *Nuevos Movimientos Religiosos* (NMR)¹⁷, azaz a kevésbé intézményesült, sok esetben hivatalosan be sem jegyzett új vallási mozgalmak és csoportjaik számának a növekedésére.

Az új vallási mozgalmak fogalmát világszerte alkalmazzák a norma- és értékválsággal küzdő, fogyasztói társadalmakban zajló hasonló folyamatok leírására, ám jelen írásban kizárólag a kubai elemzők és a Kubát kutató szakemberek (Platero, Berges, Calzadilla, Triana et al.) által használt jelentéstartalmat vizsgálom. Mivel a karibi államban szinte minden ilyen jellegű szerveződés keresztény és azon belül pünkösdi–protestáns alapokon áll, ezért a többi, néhány fős más vallású csoportot kiveszem az elemzés köréből. Továbbá Kubát illetően a szektákat sem tekintem a NMR részének, ugyanis azok társadalmi felelősségvállalása alacsony mértékű¹⁸; valamint tartós, a kubai társadalom szintjén értékelhető közösség-szervező hatásuk nincs.

Az NMR közös jellemzője, hogy általában keresztény hagyományokból táplálkoznak, tagjaiknak szilárd erkölcsi alapokat adnak, és a hit megélésének új teret, egy rugalmas és bensőséges közösséget biztosítanak; miközben politikai, gazdasági vagy társadalmi szerepet is magukra kívánnak vállalni, akár külföldi támogatással is. Számos ilyen közösség a más államokban működő vallási csoportok kubai kiterjesztéseként is értelmezhető, mint például a brazil *Congregación Cristiana*, a kanadai *Iglesia Emmanuel Cristo la Roca* kubai szervezetei; de akár bizonyos fokú önállóságot is élvezhetnek, ahogyan a guatemalai *Misterios Buenas Nuevas de Liberación* és az amerikai *Visión Cristiana* „főköszervezetei” (Fernández Estrada, 2013:8). Ezek a transznacionális hálózatokként is felfogható vallási mozgalmak nemcsak anyagi segítséget nyújtanak kubai csoportjaik működéséhez, hanem megismertetik őket a technológia vívmányaival; vezetőiknek képzést, fórumaikon nem-

¹⁶ A CPV-k tagjai nem feltétlen teljes tagjai a katolikus egyháznak, mert például a keresztség kivételével nem részesülnek bizonyos szentségek (oltáriszentség, bérálás stb.) kegyelmében.

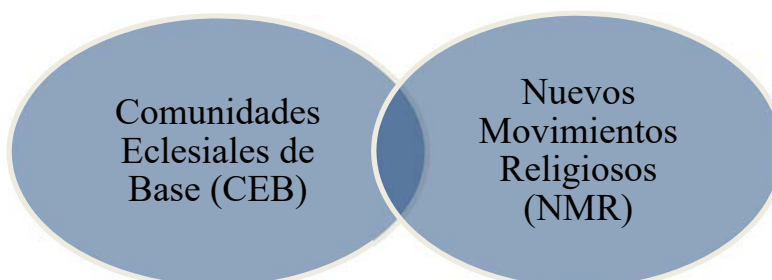
¹⁷ Elnevezésük is ez spanyolul: Új Vallási Mozgalmak.

¹⁸ A szekta szó pejoratív kifejezéssé vált Kubában (is); rendkívül kirekesztőek, sok esetben szenzációhajhászok és színpadiasak ezek a szervezetek. Ám mivel jelen tanulmány nem elemzi részletekbe menően a szerepüket, így sem negatívan, sem pozitívan nem ítéli meg azokat.

zetközi részvételt biztosítanak; sőt, karitatív és szociális segítő munkáikkal a gyéren lakott, szegényebb vidékek lakóinak az életszínvonalán is javítani kívánnak. A „*gyakorlatias vezetés*” (Perera, 2014: 6) sok esetben magát az evangelizációt is háttérbe szorítja az új vallási mozgalmak csoportjai esetében.

Az említett szakértők az NMR közül az anyagi lehetőségeik miatt, és jobb „láthatóságuk” következtében főként a transznacionális szervezeteket tanulmányozzák; az autentikus mozgalmakat nem vagy csak érintőlegesen említik, így látszólag distinkciót tesznek a CEB és az NMR között, pedig téves következtetés volna a *comunidad eclesial de base* és az Új Vallási Mozgalmak között éles határvonalat húzni előbbit belföldi és alulról szerveződőként, utóbbit külföldi eredetűként és felülről kialakítottként jellemezve.

A fentiekből látható, hogy van bizonyos átfedés a CEB és a NMR között, méghozzá azoknak a csoportoknak az esetében, amelyeket nem külföldi mintára, más országban működő egyház vagy hitközség segítségével, vagy annak kubai tagjaként hoznak létre, hanem alulról szerveződve, közösségspecifikus problémák megoldására és a helyi igények kielégítésére. Elképzelhető, hogy az anyagi források bővülése miatt egy ilyen közösség külföldi támogatókat keres, és egy nagyobb, intézményesült közösség a pártfogásába veszi, ám számos olyan kis csoport van, amelyek ezt nem igénylik, vagy egy külföldi mozgalom nem tartja befogadásukat különös jelentőséggel bírónak, így függetlenek maradnak.

Az alulról szerveződő vallási közösségek (CEB) és az új vallási mozgalmak (NMR) fogalmának szintetizálása

A fenti ábrán látható Venn-diagramon a két halmaz metszetében találhatóak ezek az önálló, alulról szerveződő csoportok, amelyek folyamatosan fejlődnek / alakulnak, és a tagok igényeihez alkalmazkodva új célokkal telítődnek meg. A közösen lefedett területen található csoportok közös jellemzői tehát: függetlenek, alulról szerveződőek és keresztény értékeket képviselnek. A CEB oldalán a fennmaradó részen olyan katolikus és protestáns hitközségek és szervezetek állnak, amelyek kötődnek valamely intézményesült kubai egyházhoz, vagy éppen annak a támogatásával jöttek létre. Az új vallási mozgalmak metszeten kívül eső része a külföldi kapcsolatokkal rendelkező, vagy transznacionális hálózathoz tartozó protestáns csoportokat jelenti: természetesen ebben a halmazban nincsenek katolikus csoportok, ugyanis a katolikus Kuba történelmi egyháza, megújulása sem hoz létre és nem is jelent új vallási mozgalmat.

Míg egyes csoportok megmaradnak a közös felolvasóestek, Biblia-értelmező összejövetelek és kulturális–rekreációs programok szervezésénél, mások önszervező közösségé válnak, szociális kezdeményezéseket indítanak. Így elképzelhető, hogy a jövőben lesznek olyanok is, amelyek új szintre lépve szélesebb körű összefogásra buzdítanak a közös, életminőséget javító projektek megvalósítása érdekében, az így nyert támogatottsággal felvértezve pedig akár a helyi, akár a magasabb szintű politikára is hatással lehetnek. Természetesen erre ebben a kialakulási fázisban még nincsen jelentős példa, ám a lehetőség bennük rejlik egy új, stabil erkölcsi háttérrel rendelkező, önszerveződő réteg kialakítására (mint például a matanzasi La Marinában vagy a havannai Pogolotti negyedben), és a kubaiak együttműködési hajlandóságának és segítőkészségének egy szervezettebb, legális korlátok közé terelésére.

Úgy vélem, hogy a kubai civil társadalom fejlődésének szempontjából különös fontossággal bír ezeknek az organikus csoportoknak a megjelenése, hiszen létrehozásuk célja miatt egyediségük új minőséget jelent, és ez jelzi leginkább, hogy a kubai társadalom önszervező ereje az utóbbi évtizedekben az elkezdődött reformoknak köszönhetően nő.

A kubai egyházak jövője

„Egyetlen politikai rendszer sem elég jó ahhoz, hogy isten királyságával azonosítható; és egyetlen egy rendszer sem annyira rossz, hogy lerombolja azt.”(Rafael Cepeda: Fidel Castro y el Reino de Dios, 1960; idézi Chambers, 2005)

A katolikus hegemóniát felváltotta a vallási pluralizmus, a konzervatív egyház mellett megjelentek vagy megerősödtek a nagyobb egyéni hitértelmezési és vallásgyakorlási szabadságot biztosító csoportok, amelyek felrázták a sokak által elkényelmesedettnek nevezett katolikus egyházat. Egyre népszerűbbek lettek az egyházakat atomizáló és a híveket fanatizáló csoportok, amelyek vezetőit a gyülekezet tagjai „szuperhősnek”, a keresztény bőség és a hatalom letéteményesének tartanak (Kramer, 2005: 104). Ez utóbbi népszerűségének növekedése pedig az erkölcsi értékrendszer szétesésének is tulajdonítható: a globalizálódó világban az anyagi javakra és az egyéni, önző boldogulásra tevődik át a hangsúly, a szolidaritás és a lelki nagyság üres szólam marad. A hanyatlás pedig a viszonylag zárt Kubát is sújtja.

Raúl Castro maga is kikelt a kubaiak romló morálja ellen egy 2013-as beszédében: attól tart, hogy a kubai nép hiába iskolázottabb minden eddiginél, nem feltétlen felvilágosultabb. A társadalmi fegyelmetlenség a mindennapi élet minden szegmensét áthatja, így elmarasztalta többek közt a munkából későket, a korrupt tanárokat, az időseket és betegeket nem tisztelő fiatalokat, a hangos zenét hallgatókat és a szemetelőket; továbbá a vandalizmust, az állami tulajdonban lévő munkaeszközök ellopását, az utcán vizeletet, a városi disznótartást. (La Crónica de Hoy, 2013. július 8.) A legnagyobb probléma a korrupció mellett az illem és egymás tiszteletben tartásának a hiánya, ami nem csupán Kubát érintő probléma, ám erre egy viszonylag szigorú és zárt társadalomban a forradalom első évtizedeiben szinte nem is volt példa. A nyitással és a növekvő társadalmi elégedetlenség

séggel, az infrastruktúra állapotát látva, egyre elterjedtebb a felelőtlen magatartás, amelyen a kubaiak laza életszemlélete is inkább ront, mint segít.

A vallási közösségektől való elfordulást, különösképp a katolikus egyházzal való szakításukat Latin-Amerikában sokan az abortusz, a melegházasság és a marihuána legalizálása miatti vitában képviselt konzervatív egyházi állásponttal magyarázzák, illetve egy személyesebb kapcsolatot kívánnak kialakítani a hittel és istennel; és szilárdabb erkölcsi alapokat nyújtó szervezetekhez csatlakoznak. Ezek általában kisebb protestáns egyházakat és afro-karibi rítusú, lazább szervezetű közösségeket jelentenek, amelyek az áttértek több mint fele szerint kielégítik lelki igényeiket, és babonás természetüknek is megfelelnek. (Pew Research Center, 2014)

Az egyházak és vallási csoportok ilyen mértékű proliferációja versenyhelyzetet teremt: az egyes gyülekezetek vezetőinek újabb és újabb vonzó „toborzási” módszereket kell alkalmazniuk pozitív médiakampány mellett, valamint változatos és érdekes programokat kell biztosítaniuk a hívők közösségének, hogy azok ne forduljanak el egy izgalmasabb, színesebb, sőt, inspiráló, vidám zenét és táncot sem nélkülöző „szórakoztatóbb” vallás felé. Mivel a kubaiak természete alapvetően nehezen tűri a kötöttségeket és a hétköznapi életben nagyfokú szabadságra vágnak¹⁹; minden intézményesült egyházra vesztélyt jelent a réteg, amely a vallást a maga módján értelmezi és gyakorolja („*en mi manera*”), és nem tartozik egyetlen szervezett hitközösséghez sem. Ugyanakkor a civil társadalom egy sajátos rétegét termelheti ki a sok kis önszerveződő és önszervező közösség létrehozásával.

Az intézményesült kubai egyházak működésére sokkal inkább a külső beavatkozás jelent veszélyt: Odén Marichal, a Kubai Egyházak Tanácsának elnöke már 1996-ban figyelmeztetett az Egyesült Államok intervenciójára, amelyben egyfajta piacorientált szemlélettel terjeszti az Amerikában erős egyházak hitét a szigeten, és növeli az USA befolyását Kubában. Később már az ANPP képviselőjeként bírálta az amerikaiak tevékenységét: a George W. Bush (2001-2009) elnöksége alatt elfogadott Segítség a Szabad Kubáért Bizottság 2004-es dokumentuma anyagi forrásokat biztosított az amerikai kormány szövetséges vallási szervezeteinek, amelyek az „átmenet egyházát” teremtik meg a szigeten. Mint mondta, a nagyhatalom a nyílt beavatkozás helyett turistavízummal érkező hittérítőket küld, akik „*nem karddal és kereszttel, hanem kereszttel és dollárral érkeznek*”. (Marichal, 2004: 2) A beáramló tőke és a fejlesztési források, a lakosság életszínvonalát javító kezdeményezések a kubai nép és a gazdaság szempontjából üdvözlendők, ám a fentiek – természetesen nem önmagukban, de – az 1900-as évek első évtizedeire jellemző függő viszony kialakulásához sodorhatják az államot.

Ferenc pápa a keresztény közösségek összefogására buzdít: mindegy, hogy mely valláshoz tartoznak a hívek: katolikus vagy protestáns. A lényeg, hogy hitükkel őrizzék meg keresztény gyökereiket, higgyenek Istenben, miközben erkölcsileg szilárdak maradnak. A pápa szerint a 21. század keresztény embere számára a legfontosabb a szabadság és a

¹⁹ Jelen esetben nem a politikai szabadságjogokról vagy azok hiányáról van szó, hanem a magánszféráról, a hitéletéről. Paradoxnak tűnhet, hogy egy szabadságszerető nép miért tűri el az elnyomó hatalmat, ám ez magyarázható a szintén kubai sztereotípiával: a karibi állam lakói igénylik a karizmatikus vezetőket; nehezen mobilizálhatóak; a kényelmes hétköznapi életet mindennél fontosabbnak tartják; és bíznak abban, hogy „minden megoldódik valahogyan”. Természetesen az identitás ezen elemei nem megváltoztathatatlanok, generációk során formálódnak, és csupán az átlagot képviselik; ám a fentieket a lakosság körében végzett személyes interjúk és a szakértők beszámolóik is megerősítették.

szolidaritás. Utóbbi a közösséget helyezi előtérbe, az emberiség által alkotott egészet, és nem egy-egy elkülönült felekezetet – minden embernek és magának az egyháznak is meg kell tanulnia kilépni a saját maga által megszabott keretek közül, elfogadni az újdonságot, és alkalmazkodni a változáshoz. (Papa Francesco, 2014) Ferenc pápa felismerte, hogy sokan nem a hittől, hanem a túlintézményesített egyháztól csömörlenek meg – és ha nem kapják meg a saját vallásuktól azt a támaszt, amire szükségük van, akkor elfordulnak a nagy múltú egyházaktól.

A kutatás a Magyar Tudományos Akadémia – Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund (Fiatal Vezetők Ösztöndíja Alapítvány) 2015-ös ösztöndíjának keretei között valósult meg.

Felhasznált irodalom

Kutatóintézetek, könyvtárak gyűjteményei

Biblioteca Nacional José Martí, Havanna
Florida International University, Cuban Research Institute, Miami
University of Miami, Cuban Heritage Collection, Miami

Monográfiák, tanulmánykötetek, cikkek

170

- Alva, Luis (2002): *The Growth in the Role of the Catholic Church in Cuba: Internal and External Factors*. Naval Postgraduate School, Monterey
- Berges Curbelo, Juana (2008): Nuevos Movimientos Religiosos. Un Acercamiento. In: *Revista ARA del Consejo de Iglesias de Cuba*, Castells Ballarin, Pilar
- Berges Curbelo, Juana–Cárdenas, R. (1995): *El pastorado protestante y la Nueva Teología Cubana*. Departamento de Estudios Sociorreligiosos (DESR), CIPS, Havanna
- Calzon, Frank (1976): Jehovah's Witnesses in Cuba. In: *Worldview*, 1976. december
- Castro Figueroa, Abel R. (2012): *Quo Vadis, Cuba? Religión y Revolución*. Palibrio, Bloomington
- Clark, Juan (1985): *Religious Repression in Cuba*. University of Miami, Coral Gables
- La C. O. C. C. (2013): *Carta Pastoral de los Obispos Católicos de Cuba. Conferencia de Obispos Católicos de Cuba. “La esperanza no defrauda”*. Havanna, 2013. szeptember 8.
- Corse, Theron (2007): *Protestants, Revolution, and the Cuba–US Bond*. University of Florida Press, Gainesville
- Eördögh István (1998): *Az egyház a gyarmati Latin-Amerikában*. Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, Szeged
- Fernández Estrada, Juliette I. (2013): *Protestantismo y emigración en Cuba*. CIPS, Havanna
- Gott, Richard (2012): The pope has work to do selling Catholicism in Cuba’s marketplace. In: *The Guardian*, 2012. március 26.
- Hewitt, W. E. (1991): *Basic Christian Communities and Social Change in Brazil*. University

of Nebraska Press, Lincoln, NE

- Kramer, Erik (2005): Spectacle and the Staging of Power in Brazilian Neo-Pentecostalism. In: *Latin American Perspectives*, 140. 32/1 sz., p. 95-120.
- Lavreckij, I. (1962): *A Vatikán árnyéka Latin-Amerika felett*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- Levine, Daniel H. (2007): *The Future of Christianity in Latin America*. Kellogg Institute for International Studies, Notre Dame, IN
- Marichal, Odén (2004): *Intervención en la Asamblea Nacional del Poder Popular*. (feszórolás az ANPP ülésén) 2004. július 1.
- Massón Sena, Caridad (2008): El Movimiento Ecuménico en Cuba. Sus estrategias contra la pobreza en los últimos 20 años. In: *¿El reino de Dios es de este mundo? El papel ambiguo de las religiones en la lucha contra la pobreza*. Siglo del Hombre, CLACSO, Bogotá, p. 275-291.
- Mesa-Lago, Carmelo (szerk.) (1989): La Iglesia y el Estado en Cuba. In: *Estudios Cubanos*, 19. sz.
- Metz, Johann Baptist (2004): *Az új politikai teológia alapkérdései*. L’Harmattan, Budapest
- Morris, Calvin (2011): Island Ecclesiology: An Investigation into the Influence of Southern Baptist Missionaries upon the Formation of Cuban Baptist Ecclesiology. In: *Global Missiology*, 2011. október
- Noble, Alexander–Rizzo, Kay D. (2005): *Szabadon halok meg. Fidel Castro börtönében voltam*. Élet és Egészség Könyvkiadó, Budapest
- Quigley, Thomas E. (1990): *The Catholic Church in Cuba*. Duke University Press, London
- Papa Francesco (2014): *La Chiesa della misericordia (I Papi del terzo millennio)*. San Paolo Edizioni, Padova
- Perera Pintado, Ana Celia (2013): Nuevos movimientos religiosos. Retos al escenario político cubano. In: *TEMAS*, 76. sz.
- Ramos, Marcos Antonio (1989): *Protestantism and Revolution in Cuba*. University of Miami, Coral Gables
- Swarns, Rachel L. (1998) Cuba’s Protestant Churches: A Growing Flock. In: *The New York Times*, 1998. január 29.
- Szarka Evelin (2013): *The Changing Dynamics of Vatican-Cuba Relations: The Catholic Church as a Successful Actor in Promoting Democracy and Open Society in Cuba*. In: Ilona Pálné Kovács, László Kákai (szerk.): *Ten Public Policy Studies*. Publikon Books, Pécs, 2013. p. 169-184.
- U.S. Commission on International Religious Freedom (USCIRF) (2013): *Annual Report of the U.S. Commission on International Religious Freedom*. Washington, 2013

Elektronikus információforrások

- Carl, Chambers (2005): The Political Weakness of the Church in Cuba. In: *The Theologian*. Internet: <http://www.theologian.org.uk/churchhistory/cuba.html> (Letöltés ideje: 2014. augusztus 11.)

- Crespo Alfonso, C. (2012): El protestantismo en Cuba. Su historia e impacto sociocultural. In: *Contribuciones a las Ciencias Sociales*, 2012. február. Internet: www.eumed.net/rev/cccs/18/ (Letöltés ideje: 2015. július 6.)
- González Delgado, Dalia (2013): Vallásszabadság Kubában. Latin-Amerika Társaság, Elemzések, 2013. május 20. Internet: <http://www.latin-amerika.hu/elemzesek/1324-vallasszabadsag-kubaban> (Letöltés ideje: 2013. november 22.)
- Pew Research Center (2014): *Religion in Latin America. Widespread Change in a Historically Catholic Region.* 2014. november 13. Internet: <http://www.pewforum.org/2014/11/13/religion-in-latin-america/> (Letöltés ideje: 2014. november 13.)
- Rifkin, Ira (1998): *Cuba's other Christians: Island's Protestant population climbing.* Religion News Service. Internet: <http://www.jewishcuba.org/protestant.html> (Letöltés ideje: 2015. február 12.)
- Simon, Justine–van Gelder, Sarah (2007): Baptists and Popular Education in Cuba: an interview with Joel Suárez. In: *YES! Magazine*, 2007. június 12. Internet: <http://www.yesmagazine.org/issues/latin-america-rising/baptists-and-popular-education-in-cuba-an-interview-with-joel-suarez> (Letöltés ideje: 2014. augusztus 27.)

Egyéb elektronikus információforrások

EcuRed.cu (Kuba): <http://www.ecured.cu>

La Crónica de Hoy (Mexikó): <http://www.cronica.com.mx>

Vitral – Revista Sociocultural de la Diócesis de Pinar del Río (Kuba): <http://www.vitral.org/>